

Özet

İlk insanlar duygularını ve düşüncelerini anlatabilmek için doğada bulunan hayvanları çeşitli mimik ve hareketlerle taklit etmeye çalışmışlardır. Bu ses ve taklitlerin birleşiminden ise halk oyunları ortaya çıkmıştır. Halk oyunlarında bir toplumun duygu, düşünce, heyecan, zevk ve sevinçlerini buluruz. Bingöl ülkemizde halk oyunlarının yaygın olarak yaşatıldığı şehirlerimizdendir. Bingöl halk oyunlarında yöre insanının yaşam tarzı, yörenin coğrafi yapısı ve iklimi yansıtılmaktadır. Bu oyunlar, başta eğlence olmak üzere; aşk, sevinç, barış, uzlaşma, toplumsal dayanışma, psikolojik rahatlama, eğitim ve kültürü koruma gibi önemli işlevlere sahiptir. Bu çalışmada Bingöl halk oyunları tanıtılacak ve bu oyunların işlevleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bingöl, Halk Oyunları, Şaman, Ritüel, İşlev.

FOLK DANCES OF BİNGÖL

Abstract

Primitive man tried to imitate animals in nature through a variety of sounds and mimics to express their emotions and ideas. Folk dances came into existence with the combination of these sounds and imitations. We find the emotions, ideas, joys, enjoyments and happiness of a society in folk dances. Bingöl is one of the regions where folk dances are extensively performed. The life style of the region people, geographical structure and climate of the region are reflected in the folk dances of Bingöl. These dances have important functions such as entertainment, love, joy, peace, compromise, social solidarity, psychological relief, preservation of education and culture. In this study, the folk dances of Bingöl will be introduced and the functions of these dances will be dwelled on.

Key Words: Bingöl, Folk Dances, Shaman, Ritual, Function.

Giriş

İlk insanlar duygularını ve düşüncelerini anlatabilmek için doğada bulunan hayvanları çeşitli mimik ve hareketlerle taklit etmeye çalışmışlardır. Bu ses ve taklitlerin birleşiminden ise halk oyunları ortaya çıkmıştır. İçinde zekâ, yetenek ve eğlence unsuru barındıran halk oyunlarının kökeni; şamanların kutsal ve güçlü kabul ettikleri yırtıcı kuşların hareketlerini av ritüelleri sırasında taklit etmelerine dayanır. Şamanın bu tür taklitli oyunlarının nedeni; Tanrı katına, göklere yükselmek ya da taklidi

* Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

yapılan hayvanların üstün yeteneklerini elde etmektir. Şamanların Gök-tanrı katına çıkabilmek için en çok tercih ettiği yırtıcı kuş ise kartallardır (Ögel, 2003: 593). Eski Türklerde ava çıkmadan önce avın âdeta sahne-de canlandırıldığı bir tören düzenlenirdi. Bu durum simgesel olarak av yapma isteğine dayanmaktaydı. Avda başarılı olmak için ava çıkmadan önce yapılan bu dinsel törende av, ritüel olarak tekrar ediliyordu. Böylece törende hayvan kılığına giren insan kendisinden daha kuvvetli olan hayvanları avlamakta güçlük çekmeyecekti (Çoruhlu, 2006: 165).

Bir toplumun tutum ve davranışları halk oyunlarında yansımaları bulmaktadır. İnsanlar, çatışmalar, kavgalar, savaşlar veya vahşi hayvanların saldırısına karşı kendini koruma gibi sebeplerden dolayı sopa, bıçak, kama, tüfek ve tabanca gibi araçlara ihtiyaç duymuşlardır. Bu yüzden halk oyunlarında bu tür araç ve gereçler kendini koruma içgüdüleri olarak bir anlam kazanmaktadır. Göçebe kültürden yerleşik hayata geçişle birlikte bazı hayvanlar evcilleştirilmiş ve böylece halk oyunlarında benzetme veya taklide dayalı hayvan motifleri ortaya çıkmıştır. Örneğin; kartal, turna, güvercin, kınalı keklik, tavuk, horoz, kara kuzu, ördek, kedi gibi hayvanların hareketleri halk oyunlarında yansıtıldığını söyleyebiliriz. Hatta bazı yörelerimizde bu oyunlar hayvan adlarıyla adlandırılmıştır. Türk halk oyunlarında; kartalın bir av peşinde dolaşması, rakibi etrafında bir sağa bir sola sıçrayarak mücadelesi, kanatlarını açıp kapatarak avına saldırı için fırsat kollaması ve avına saldırışı sembolleştirilmektedir (Güven, 2014: 296).

Günümüzde halay, bar ve horon gibi halk oyunlarında kartalın taklit edilmesi ve kartal figürlerinin işlenmesi, bu oyunların eski geleneğe ne denli bağlı olduğunu gösterir. Zeybeklerin kartalı taklit eden oyun hareketleri; âdeta bir şamanın merasim esnasında kartalı taklit eden hareketlerinin daha incelmış, daha estetik ve sanatsal hâle gelmiş biçimidir. Zeybeklerin, Şamanların yaptığı gibi kollarını açıp yere diz vurma, kötü ruhlarla olan mücadeleyi simgelemektedir (Güven, 2014: 294). Bu durumda; tarihin en eski dönemlerinde dinî ritüeller, büyüsel işlemler, doğayı taklit gibi sebeplerle insanların birtakım hareketler yapması, zamanla bu hareketlere müzik, ritim, ses gibi öğelerin de katılmasıyla halk oyunları ortaya çıkmıştır. Halk oyunları ilk olarak, şamanın dinsel ve büyüsel nitelikli uygulamalarına dayalı olarak çıkmasına rağmen zaman içerisinde bu dinî ve büyüsel özelliklerini kaybederek yeni işlevler yüklenmiştir. Bugün icra edilen halk oyunlarının eğlence amacıyla kullanılması bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Halk oyunları Anadolu'da tür özelliklerine göre; zeybek, halay, horon, bar, hora, karşılama, kaşık ve bengi olarak kümelendirilmektedir. Bölgesel olarak ise; Ege ve Batı Anadolu; Zeybek Bölgesi, Orta ve Güney Anadolu; Halay Bölgesi, Doğu Karadeniz; Horon Bölgesi, Doğu Anadolu; Bar Bölgesi, Trakya; Hora Bölgesi adını almaktadır. Ancak bu kümelendirme kesin çizgilerle birbirlerinden ayırlamadığı için halaya, Orta ve Güney Anadolu dışında Doğu bölgelerinde veya başka bölgelerde de rastlamak mümkündür (Artun, 2008: 334) Buna örnek olarak Bingöl'ü verebiliriz. Bingöl Bar Bölgesi'nde olmasına rağmen burada oynanan oyunlar Halay Bölgesi'ne girmektedir. Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Muş, Bitlis gibi iller halay bölgesine girmektedir. Halay bölgesinde yer alan Bingöl'ün halk oyunlarından "Delilo", Elazığ ve Diyarbakır halk oyunları ile benzerlikler gösterse de müzik, ritim ve oyundaki figürler bakımından onlardan farklılık göstermektedir (Alay, 2006: 149).

1. Bingöl Halk Oyunları

Bingöl'de oynanan halk oyunları şunlardır: Kartal, Delilo (Deliley-Koçeri), Halay (Gövend), Esmer (Horani), İki Ayak (Dıling-Keçik), Çaçan (Çaçe), El Çırpma (Çepik-Çepikay), Meryem (Meyremo), Gelin Götürme, Diz Kırma (Üç Ayak-Sekkari).

Bingöl halk oyunları; sözlü söyleyip oynamalar, kaval (billur) ile oynamalar ve davul zurna ile oynamalar şeklinde üç bölümde ele alınmaktadır. Davul ve zurna, Bingöl halk oyunlarına ilk olarak Şeref Bıg tarafından 1938'li yıllarda girmiştir. Bingöl halk oyunları, belirli kurallar ve ritimler dâhilinde yörenin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Oyunlar, yöre halkının yaşam tarzına uygun olarak canlı ve hareketlidir. Bingöl halk oyunları bir olayı veya bir konuyu ele alır. Ayak figürlerinin atılışından vücut hareketlerine, oyunun temasından anlatımına kadar her şey yörenin yapısına uygun bir şekilde oyunlara yansıtılmaktadır (Bulmuş, 2010: 36).

1.1 Kartal Oyunu

Kartal hareketlerinin konu edildiği bu oyun en çok sevilen ve oynanan oyunlardan olup Bingöl'e özgüdür. Kartal Oyunu'nda Bingöl'ün çetin doğa koşullarının ve yaşam mücadelesinin figürize edilmiş halini görmek mümkündür. Kartal oyunu, hayvan saldırılarını konu alan tek oyun olma özelliği taşıması yönüyle dikkat çekici bir oyundur. Kartal Oyunu davul ve zurnayla oynanan bir oyundur. Oyucular giysi olarak şalvar, kuşak, gömlek ve yelek kullanırlar. Kafalarına yöresel bir börk, ayaklarına ise bir çarık giyerler. Kartal hareketlerinin taklit edilmesine dayanan bu oyun ile ilgili yörede üç tane efsane anlatılmaktadır:

Birinci Efsane: Birinci Dünya Savaşında Rus birlikleri Bingöl'ün Solhan ilçesi yakınlarında "Eşek Meydanı" denilen düzlüğe kadar ilerlemişlerdir. Milis kuvvetlerin üstün gayretleri neticesinde Rus birlikleri kayıp vererek geri çekilmek zorunda bırakılır. Savaş bittikten sonra düzlükte kalan Rusların cesetlerine saldıran kartalların kıyasıya mücadele ettikleri gören yöre insanları, kartalların figür ve hareketlerinden etkilenerek bunu oyunlarına yansıtmışlardır. Bu galibiyetten sonra Eşek Meydanı'nın adı "Şeref Meydanı" olarak değiştirilmiştir.

İkinci Efsane: Bir avcı avlandıktan sonra avladığı ceylanı suyun kenarında yıkamak için bir taşın üzerine bırakıp dinlenmeye koyulur. O esnada heybetli bir kartal avı kaptığı gibi yüksek kayalıklara doğru uçmaya başlar. Durumu fark eden avcı tüfeğini kaptığı gibi kartalın uçtuğu kayalığa doğru koşar. Oraya vardığında ne görsün; avı kapıp götüren kartal, avı kaptırmamak için diğer kartallarla büyük bir mücadele içindedir. Kartalların birbirleriyle olan amansız mücadelelerini gören avcı hemen köye dönüp gördüklerini köylülere kartalların hareketlerini taklit ederek anlatmaya çalışır. Köy halkı da bu figür ve hareketlerden esinlenerek Kartal Oyunu'nu oynamaya başlar.

Üçüncü Efsane: Köyün birinde zengin bir ağanın sürüsünü otlatan sağır ve dilsiz bir çobanı vardır. Ağa sürünün içinde bulunan koyunlardan özellikle kara bir kuzuyu çok severmiş. Günlerden bir gün çoban, koyunları otlatırken bir ağacın gölgesinde dinlenmeye çekildiği sırada bir kartal bu fırsattan istifade ederek kara kuzuyu kaptığı gibi dağın zirvesine doğru uçar. Sürüde kara kuzunun olmadığını fark eden çoban, dağın zirvesinde kartal sürülerini görünce hemen o yöne doğru koşmaya başlar. Dağın zirvesine ulaştığında ise kartalların kara kuzuyu yemek için birbirleriyle kıyasıya dövüşüklerini görür. Çaresiz bir şekilde gidip durumu ağaya anlatmaya karar veren çoban, sağır ve dilsiz olduğu için bu olayı kartalların yaptığı hareketleri ve mücadele biçimlerini taklit ederek ağaya ifade etmeye çalışır. Ağa ve köylüler çobanın bu kartal figürü ve hareketlerinden esinlenerek Kartal Oyunu'nu oynamaya başlarlar. Zamanla bu oyun, düğün ve şenliklerde oynanarak yaygınlık kazanır.

Kartal oyununun ortaya çıkışı ile ilgili olarak yörede anlatılan bu efsanelerden özellikle üçüncüsü halk arasında çok yaygın olarak bilinmekte ve bu oyunun çıkış kaynağı olarak kabul edilmektedir. İkinci efsane de hemen hemen üçüncü efsane ile aynı olup bu efsanede çobanın yerini avcı almıştır. Kartal oyununun ortaya çıkışı ile ilgili anlatılan birinci efsane çok eski bir geçmişe sahip değildir. Bu rivayet Cumhuriyet dönemi yıllarında du-

yulmaya ve yayılmaya başlamıştır. Rivayete göre Kartal Oyunu'nun Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıktığı belirtilmiştir. Kartal Oyunu'nda savaş aletlerinin ve figürlerinin yer almaması ve bu oyunun 200 yıllık bir geçmişi olduğu göz önüne alındığında birinci efsanenin, Kartal Oyunu'nun ortaya çıkmasındaki etkisinin son derece zayıf olduğunu söylemek mümkündür. Bu bakımdan Bu oyunun çıkış kaynağı olarak üçüncü efsanenin dikkate alınması gerektiğini burada vurgulamak gerekir.

Oyunun Oynanışı: Ağzında koyun postu olan ve kartalı temsil eden oyuncu müzik eşliğinde oyun alanına girer. Ağzındaki koyun postunu alana bırakarak çeşitli kartal hareketleri yapar.

(Fotoğraf 1: Kartalı Temsil Eden İlk Oyuncunun Sahneye Girişi)

Diğer oyuncular da ellerinde mendillerle kollarını kanat gibi çırparak yere çömelip kartal pozisyonunda koyun postunun etrafında bir daire oluştururlar.

(Fotoğraf 2: Oyuncuların Postun Etrafında Bir Daire Oluşturması)

Oyuncular postu kapmak için sıra ile posta yaklaşırken ilk gelen oyuncu posttan uzaklaşır. Ardından diğeri oyuncular koyun postunu kapmak için birbirleriyle mücadeleye girişirler.

(Fotoğraf 3: Oyuncuların Koyun Postunu Kapmak İçin Mücadeleye Girişmesi)

Bütün oyuncular koyun postunun etrafında toplandığı sırada başoyuncu heybetle dairenin ortasına hamle yapar ve diğeri oyuncuları dağıtır ve ardından koyun postunu ağzına alarak sahneden uzaklaşır.

(Fotoğraf 4: Başoyuncunun Oyunun Sonunda Koyun Postunu Ağzıyla Kaparak Sahneden Uzaklaşması)

1.2 Delilo (Deliley-Koçeri)

Yörede en fazla sevilen oyunlardan birisidir. Genellikle kız-erkek karışık oynanan bir oyundur. Oyunda birlikteliğin verdiği neşe ve heyecan, müziğin ritmiyle âdeta figürlere yansımaktadır. Yöre insanının birbirine olan sevgisini ve birlikteliğini anlatan Delilo oyunu halk oyunları arasında en eski geçmişe sahip olan oyunlardandır. Oyunun ortaya çıkışı ile ilgili ola-

rak çeşitli rivayetler mevcuttur. Rivayetlerden birisi şoyledir: Yörenin genç kızları ilkbahar aylarında kuzukulağı, kuşyemi gibi yenilebilir türden yabancı bitkileri toplamak amacıyla kırlara, bayırlara, vadilere ve su kenarlarına çıkarlarmış. Topladıkları bitkileri torbalarına dolduran bu genç kızlar buluşup bir araya geldiklerinde topladıkları bitkileri birbirlerine gösterip sevinçlerini dile getirmek için oyun oynarlarmış. Genç kızların bir ritme ve kurala göre oynamaya başladıkları bu oyun zamanla halk bir oyununa dönüşmüştür. Bu oyun zamanla genç kızlar ve genç erkekler tarafından düğün ve benzeri eğlencelerde de oynanarak yaygınlık kazanmıştır.

(Fotoğraf 5: Delilo (Deliley-Koçeri) Oyunu)

Oyunun Oynanışı: Oyuncular serçe parmaklarından tutuşarak yarım halka şeklinde dizilirler. Davul, zurna ve türkü eşliğinde sağ ayaktan başlamak üzere dört adım ileri ve sol ayaktan başlamak üzere de dört adım geri atılarak oynanır. Oyun sırasında vücut titretilip müziğin ritmine uyulur. Önce yavaş hareketlerle başlayan oyun, sonradan tempo tutularak hızlandırılır. Oyun sırasında şu türkü söylenir:

Bingöl dört dağ içinde
 Yanarım yağ içinde
 Kim Bingöl'ü sorarsa
 Bir tanem var içinde
 Deriley deriley seyrane

1.3 Halay (Gövend)

Bu oyun ağırbaşlılığı ifade eder. Oyundaki diz kırmalar bu ağırbaşlılığın simgesidir. Bir hamle oyunudur. Bu hamleler, genç bir erkeğin sevdiğini görme çabası olarak değerlendirilir. Hareketli bir oyun olan Gövend oyunu dayanışmayı ve birliği simgeler. Bu oyunda daha çok ayak hareketleri yapılır. Bingöl'ün düğün ve eğlencelerinin vazgeçilmez bir oyunu olan Gövend oyununun ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı bilinmemektedir.

(Fotoğraf 6: Halay (Gövend) Oyunu)

Oyunun Oynanışı: Kollar birbirine kenetlenip oyuncular tek sıra halinde dizilirler. Sonra müzik eşliğinde dizler kırılarak hafif bir hareketlenme ve sonrasında tekrar dizler kırılır. Vücut iyiden iyiye titretilmeye çalışılır. Bu hareketler birkaç kez yapıldıktan sonra ayak topuğu ile üç defa yere vurulur, sol ayak ile de kuvvetlice yere vurularak tekrar başlangıç figürüne gelinir. Oyun bu şekilde sürerken şu türkü söylenir:

Pencereden bakıyor
Sarı mendil sallıyor
Sanki benim yârim yok
Bana çalım satıyor

1.4 Esmer (Horani)

Yörenin genç delikanlıları çekingenlikten dolayı, esmer tenli kızlara olan ilgilerini doğrudan iletemedikleri için bu duygularını Esmer Oyunu'nun hareket ve figürlerinde anlatmışlardır. Bu oyunda yerinde saymalar; sevgiyi, ileri doğru eğilme ve yürümler; kızlara duyulan ilginin erkek tarafından ifadesini, geri adımlar ise; uzaklaşmayı simgelemektedir.

(Fotoğraf 7: Esmir (Horani) Oyunu)

Oyunun Oynanışı: Halayda olduğu gibi oyuncular yan yana dizilip birbirleriyle kol kola kenetlenirler. Ritme uygun olarak sağ ayaktan başlanarak ayaklar dizden geriye doğru çekilir. Ardından müzik eşliğinde dizler öne doğru kırılır ve sol ayak topuğuyla da yere vurulur. Aynı hareketlerle sol ayakla tekrar başlangıç durumuna gelinir. Sonrasında ise, değişik figürlerle birlikte öne doğru eğilmek suretiyle üç ileri, üç geri ayak hareketleri yapılır. Oyun bu tempoda sürerken şu türkü söylenir:

Kekliğim öter gelir
 Tüyünü döker gelir
 Bir can, bir canı sevse
 Dağları söker gelir
 Karanfilin filizi
 Kim bilir kalbimizi
 Hafif bir rüzgâr esti
 Ayırdı ikimizi

1.5 İki Ayak (Diling-Keçık)

İki Ayak oyununun çeşitli oyun figürlerinden ve söylenen türkü sözlerinden hareketle çıkmış bir oyun olduğu düşünölmektedir. Bu oyun çoğunlukla genç kızlar tarafından oynanmaktadır.

(Fotoğraf 8: İki Ayak (Dılg-Keçik) Oyunu)

Oyunun Oynanışı: Oyun sırasında türküler ve maniler söylenerek ritme uygun olarak sağ ayaktan başlanmak suretiyle iki adım ileri, iki geri adım atılır. Bu arada vücut, tüm uzuvları ile birlikte esnek bir yay gibi hareket ettirilir.

1.6 Çaçan (Çaçe)

Barışı ve barış sevincini konu edinen bu oyun olup yörede en çok sevilen ve oynanan oyunlar arasındadır. Oyunun çıkışı ile ilgili rivayet şöyledir: Eskiden Bingöl yöresinde yaşamış bir keşiş varmış. Bu keşişin “Çaçan” adında güzelliği dillere destan güzel mi güzel bir kızı varmış. Bu kıza çok âşık olan delikanlı kızı ailesinden istemiş. Fakat kızın babası bu duruma bir türlü razı olmamış. Çaresiz kalan delikanlı da kızı kaçırmış. Keşiş bu duruma çok öfkelenmiş. Sonunda yörenin ileri gelenleri arabuluculuk yaparak keşişin gölünü razı etmeyi başarmışlar. Böylece iki âşık arasında bir düğün yapılmaya karar verilmiş. Düğün sırasında damat ve arkadaşları sevinçlerini, heyecanlarını ve biraz da kızın babasına karşı tepkilerini dile getirmek için sert vuruşlar ve kıvrak hareketlerle “Çaçan” adı verilen oyunu oynamaya başlamışlardır. Böylece ismini keşişin kızı Çaçan’dan alan bu oyun günümüze kadar gelmiştir.

(Fotoğraf 9: aan (ae) Oyunu)

Oyunun Oynanışı: Gövend oyununun başlangıcındaki figürlerle oyna başlanır. Müziğin ritmine göre vücut tümüyle titretilirken sağ ayağın topuğu üç kez aynı yeri dver. Sol ayak ile öne doğru sert bir Şekilde üç makas yapılarak çıkılır ve tekrar normal adımlarla başlama yerine gelir. Oyun sırasında Şu türkü sıkça söylenir:

Al mendil, allı mendil
 Kaldır kolların yendir
 At boynuma dolandır
 Her szn yalandır
 Gir koynuma inandır

1.7 El çırpma (epik-epikay)

Yörede çok sevilen bir oyun olan El çırpma, gençler arasında kuvvet denemesini simgelemektedir. Bazı rivayetlere göre bu oyunun kavgayı anlattığı dile getirilir. Geçmiş yıllarda özellikle kırsal alanlardaki düğünlerde bu oyun oynandığı zaman oyunun sonunda oyuncular arasında ciddi kavgaların çıktığı söylenir. Ancak yapılan araştırmalarda bu oyunun kuvvet denemesi ve kavgayı canlandırmış gibi görünmesine rağmen asıl vermek istediği mesajın, yörede kadına verilen değer olduğu söylenebilir.

(Fotoğraf 10: El çırpma (epik-epikay) Oyunu)

Oyunun oynanışı: Oyun hareketli, vurucu ve sert bir oyundur. Oyun başlamadan evvel oyuncular arka arkaya dizilip davul-zurna eşliğinde sağ ayakla başlamak üzere oyun alanına girerler. Üç adım yürüdükten sonra, sağ ayağın topuğu yere bastırılır, sol ayağın sert bir şekilde yere vurulmasıyla birlikte avuç içleri birbirine vurulur. Bu hareketlerin birkaç kez tekrarından sonra eşler birbirlerine dönerek ellerini sert bir şekilde karşılıklı vururlar. Bu vurma hareketleri birkaç kez tekrar edilir. Müzik kesilince de oyuncular yine arka arkaya dizilerek oyunu bitirirler.

1.8 Meryem (Meryemo)

Meryem oyunu sosyal yardımlaşmayı ve uzlaşmayı konu edinen bir oyundur. Bu oyun özellikle yarışmalarda oyunun sonunda yapılan ayaküstüne ayak atma figürüyle beğeni kazanmıştır.

(Fotoğraf 11: Meryem (Meryemo) Oyunu)

Oyunun Oynanışı: El ele tutuşarak bir çember halinde oynanan bu oyundur. Oyun oynanırken şu türkü söylenir:

Şu dere baş aşağı
Belinde şal kuşağı
Her gün gel buradan geç git
Çatlasın el ocağı

1.9 Gelin Götürme

Düğün merasimi sırasında gelinin baba evinden alındığı sırada oynanan bir oyundur. Gelin bir yandan baba evini terk etmenin üzüntüsünü yaşarken bir yandan da oğlan evine gitmenin heyecanını duyar. Bu yüzden de bu oyunda gelinin baba evinden dışarı çıkarılması esnasında gerek gelinin, gerek onun anne ve babasının hüznü dağıtmak için davul-zurna eşliğinde bir oyun oynanır. Bu oyunla başta gelin olmak üzere gelinin ailesi neşelendirilmeye çalışılır.

Oyunun Oynanışı: Halka halinde dizilen oyuncular hareketli bir müzik eşliğinde iki ileri, iki geri hareketler yaparak ve vücutlarını titreterek oynarlar.

1.10 Diz Kırma (Üç Ayak-Sekkari)

Bu oyunda diz kırma ve bedeni tümüyle müziğin ahengine göre hareketlendirmek temel özelliğidir.

Oyunun Oynanışı: Oyuncular, halayda olduğu gibi yan yana dizilerek ve kollardan birbirleriyle kenetlendikten sonra üç adım ileri, üç adım geri atmak suretiyle davul zurna eşliğinde oynarlar. Oyun esnasında vücut mümkün olduğunca müziğin ritmine göre titretilir.

2. Bingöl Halk Oyunları Giysileri

Halk oyunlarında çeşitli giysiler ve takılar kullanılmaktadır. Bingöl halk oyunlarında yörenin coğrafyası ve bitki örtüsü bu giysi ve takılarında yansıtılmaktadır. Baştaki oyacı yazmadan sırttaki yeleğe, çarıktan çoraba ve şalvara kadar bütün giyeceklerin üzerinde yörenin renkli bitki örtüsünün güzelliklerini görmek mümkündür.

2.1 Erkek Giysileri
2.1.1 Başlık (Papak, Külah): Başlık olarak yün veya tiftikten yapılan papak (külâh) kullanılır. Papağın altına da ince yapılı ve genellikle beyaz renkte olan "ihce" adı verilen bir içlik giyilir. Papak kahverengi veya siyah renkte olabilir.

(Fotoğraf 12: Başlık)

2.1.2 Gömlek (Paç): “Kutni” veya “Beleş” olarak adlandırılan kumaştan yapılan gömlekler özellikle beyaz ve kırmızı renkte olup hâkim yakalıdır. nden üç düğmeli, uzun kollu bu gömleklerin kol ağızları bilek kısmından manşetlidir. Bu gömleklerin kolları bolca dikilmektedir.

2.1.3 Yelek: Yelekler, gabardin kumaştan yapılmış olup lacivert veya siyah renktedir. Yaka “u” veya “v” şeklindedir. nden iki cepli olan yelek altı dğmelidir; üçüncü iliğine köstek takılarak köstekli saat de sol cebe konur. Yelek renginin şalvar renginde olmasına zen gösterilir. Yeleğin n uçları sivri olur.

(Fotoğraf 13: Gömlek ve Yelek)

2.1.4 şalvar: Siyah ve lacivert renk gabardin kumaştan yapılır. şalvarın ağı “gazi biçimi” olarak adlandırılır. şalvar diz kapağına kadar uzanır. Paçalar ağdan sonra daralmaktadır. şalvarın yanlarındaki iki gizli cebi bulunur. İç kısımda beyaz astar bulunur. Kalça kısmında geniş olan şalvar, bel kısmından uçkur veya fitil takılarak bağlanır.

(Fotoğraf 14: şalvar)

2.1.5 Kuřak: “Halep Kuşağı” olarak adlandırılan beyaz veya desenli tipteki kumaşlar üçgen şeklinde rulo yapılarak sol tarafa bağlanır. Kenarları bol saćaklıdır. Baęlamada kuşak püsküllerin sarkmasına özen gösterilir.

2.1.6 Çorap: El yapımı olup yünden örülür. Beyaz renkte olduğu gibi desenli ve süslemeli olanları da mevcuttur. Desenlerde renkli ipler kullanılır. Diz altına kadar gelecek şekilde uzun yapılan çorap kendi ipi ile bağlanır ve dizden aşağı birer püskül sarkıtılır.

2.1.7 Yemeni-Çarık: Çarık deriden yapılmış bir ayakkabı olup zamanla yerini yemeni türü ayakkabalara bırakmıştır. Beyaz deriden yapılan yemeninin arka kısmında çekecek görevi yapan “poćik” adı verilen bir uzantı bulunur. Poćik genellikle sivri burunlu, yüksek topuklu bağsız ve ökçesizdir. Yörede bu tarz yemenilere “poćikli yemeni” adı verilmektedir.

(Fotoğraf 15: Çarık)

2.2 Kadın Giysileri

2.2.1 Fini (Kofi): Kadınların giydiği bu başlık halk arasında “kofi” olarak da adlandırılır. Halep veya Şam yapımı ipek ve yün karışımı keçe dokumadan yapılan fini, kestane ve bordo rengindedir. Finiye ipekten yapılmış saçı andıran bele kadar uzanan örükler bağlanmaktadır. Ayrıca fininin içinde teneke bir çember bulunur. “Tepelik” adı verilen ince bir tahta tabaka içine yerleştirilen çemberin ön kısmına alın ve yanakların üstüne gelecek şekilde “vil” adı verilen ibrişimden kâküller sarkıtılmaktadır.

(Fotoğraf 16: Başlık-Fini)

2.2.2 Vali (Yazma-Tülbent): En az üç renkten oluşan ve “çit” adı verilen yazmalar birbirine dolanarak fininin etrafına bağlanır. Yazmanın düğüm yeri sağ taraf olup uçları aşağı doğru sarkıtılır.

2.2.3 Tepelik: Fininin üzerine konulan desenli (sebatlı) boya ile süslenmiş gümüş tasımı andıran Van yapımı bir çevreliktir. Kenarlarında bulunan her halkaya ayrı ayrı süsler takılır.

2.2.4 İçlik: İçlik olarak, genelde ipek veya kumaştan yapılmış iç yeleği, iç entarisi ve “tuman” olarak adlandırılan şalvarlar kullanılmaktadır.

2.2.5 Entari (Fistan): Genellikle simli veya düz kırmızı kumaştan olup belden büzgülüdür. Karışık renkli ve bol desenli olanları da vardır. Fistanın bezi kırmızı kadifeden de olabilmektedir. Fistan gömlek, etek ve kuşak olmak üzere üç kısımdan oluşur. Gömlek yuvarlak yakalı önden üç düğmeli, kollar omuzdan takılı olup omuz kısmı büzgülüdür, kol ağzları ise manşetlidir. Gömleğin ön kısmı siyah kaytanla işlenir. Etek ise alttan kırmalı olup ayak topuklarına kadar uzanır. Eteğin altında bolca, ayak bileklerine varan alt kısmı lastikli ve desenli kumaştan yapılmış şalvar giyilir. Bele ise “Halep Kuşağı” bağlanır.

(Fotoğraf 17: Fistan)

2.2.6 Kuşak: Halep yapımı kilim desenli yünden olup kenarları saçaklıdır. Bel kısmında fistanın üzerine bir veya iki kat dolanarak bağlanır.

2.2.7 Şalvar: Divitin veya pazenden yapılmı olup fistanın altına giyilir. Paça ve bel kısmı lastiklidir. Paçalar topuk üzerinde toplanarak bağlanır.

(Fotoğraf 18: Şalvar)

2.2.8 Çorap: Genellikle yünden olup el yapımıdır. Yöresel desen ve motiflerle süslenir. Mevsime göre değişik yapıda çoraplar kullanılır. Őalvarın paça lastiği çorabı tutacak şekilde bağlanır. Beyaz renkli olanları daha yaygındır. Çoraplarda bazı çiçek motifleri ve geometrik şekiller kullanılmaktadır.

(Fotoğraf 19: orap)

2.2.9 Yemeni-arıık: Yemeniler genellikle kesele olup düz tabanlıdır. Beyaz renkli ve sade yapılıdır. Ayakkabı bağları yoktur. Yemeniden başka arıık da ayakkabı olarak kullanılır. arıık ise, öküz ve manda derilerinden yapılır. Ancak günümüzde arııkları imal eden ve kullananların sayısı yok denecek kadar azdır.

2.2.10 Takılar: Fininin alın kısmına çeyrek altınlar veya madeni pullar; boyuna mavi boncuk dizisi, bu boncuk dizisinin arasına bir adet beşi birlik ve çeyrek altınlardan yapılmış tasma takılırken el bileklerine ise mavi boncuklar takılır. Ekonomik durumu iyi olmayan kimseler, sadece boncuk dizisi veya madeni pullar takılmış tasmayı kullanırlar.

(Fotoğraf 20: Takılar)

Sonuç

İlk olarak, şamanın dinsel ve büyüsel nitelikli uygulamalarına dayalı olarak ortaya çıkan ancak zaman içerisinde dini ve büyüsel özelliklerini kaybederek yeni işlevler yüklenen halk oyunları ölkemizde oldukça yaygın bir şekilde oynanmaktadır. Halk oyunlarının canlı olarak yaşatıldığı şehirlerimizden birisi de Bingöl'dür. Bingöl'de oynanan halk oyunlarından Kartal Oyunu'nda; yöre insanının doğa ile mücadelesinin çeşitli hareket ve figürleler anlatımı karşımıza çıkar. Çepik oyununda; çetin doğa koşullarının ve engebeli yeryüzü şekillerinin insana verdiği sertlik duygusu dikkat çeker. Bir hamle oyunu olan Gövent oyununda; bir erkeğin sevdiği kızı ilk olarak görme çabası anlatılır. Yörede en fazla sevilen ve kız erkek karışık oynanan bir oyun olan Delilo oyununda; ilkbaharda kırlara çeşitli yaban bitkilerini toplamak için çıkan genç kızların topladıkları bitkileri birbirlerine göstererek sevinmeleri konu alınır. Çepik oyununda kuvvet ve çarpışma; Çaçan oyununda; insanlar arasındaki barış; el ele tutuşup bir çember oluşturarak oynanan Meryemo oyununda; sosyal dayanışma ve uzlaşma sembolize edilir. Esmer-Horani oyununda; yörenin genç erkeklerinin esmer tenli kızlara karşı duymuş oldukları aşk dile getirilir. İki Ayak oyunu ise; özellikle genç kızlar arasındaki kaynaşma ve mutluluk anlatılır. Sonuç olarak; Bingöl halk oyunlarının başta eğlence olmak üzere; aşk, sevinç, barış, uzlaşma, toplumsal dayanışma, psikolojik rahatlama, eğitim ve kültürü genç kuşaklara aktarma gibi önemli işlevlere sahip olduğu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- ALAY, Okan, (2006). *Kültür Dünyamızda Bingöl, Elazığ*: Üniversite Kitabevi Yay.
- ARTUN, Erman, (2008). *Türk Halkbilimi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- BULMUŞ, Ahmet, (2010). "Bingöl Halk Oyunları Çıkışı" *Ankara Binyar Dergisi*, S. 1. s. 36.
- ÇORUHLU, Yaşar, (2006). *Türk Mitolojisi'nin Ana Hatları*, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- GÜVEN, Merdan, (2014). "Türk Halk Oyunlarında Kartal Figürü", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, s.285-302.
- ÖGEL, Bahaeddin, (2003). *Türk Mitolojisi: Kaynaklar ve Açıklamaları ile Destanlar*, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.